

GEOGRAFIYA TA'LIMIDA EKOLOGIK MADANIYATNI SHAKLLANTIRISH

Urganch davlat universiteti.

Dusanova Sh.B, geografiya fanlari nomzodi , dotsent
Bozorboyeva Sh.,geografiya yo'nalishi magistranti

Ургенчский государственный университет.

Душанова Ш. Б, кандидат географических наук, доцент

Бозорбоева Ш., магистрант кафедры географии

Urgench State University.

Dusanova Sh. B, Candidate of Geographical Sciences, Associate Professor

Bozorboyeva Sh., Master's student in Geography

Аннотация: Ushbu maqolada ekologik madaniyat va shaxsning atrof-muhitdagi madaniy hatti-harakati uning jamiki bilimlari, Geografiya yo'nalishida ekologik madaniyatni shakllantirishning asosiy vazifalari, tabiiy muhitni muhofaza qilish va yaxshilash, tabiatdan oqilona foydalanish, shu asosda paydo bo'ladigan ekologik axloq insonning atrof-muhitga nisbatan hatti-harakatlari to'g'risida ma'lumotlar berilgan.

Kalit so'zlar: Tabiat, atrof-muhit, muhofaza, ma'naviy-axloq, zardushtiylik, Qur'oni karim , Hadisi sharif, Avesto, Abu Rayhon Beruniy, Abu Ali ibn Sino.

ФОРМИРОВАНИЕ ЭКОЛОГИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ В ГЕОГРАФИЧЕСКОМ ОБРАЗОВАНИИ

Аннотация: В данной статье даны сведения об экологической культуре и культурном поведении человека в окружающей среде, его общих знаниях, основных задачах формирования экологической культуры в области географии, охране и оздоровлении природной среды, рациональном природопользовании и возникающей на этой основе экологической этике, поведении человека по отношению к окружающей среде.

Ключевые слова: Природа, окружающая среда, защита, духовность и нравственность, зороастризм, Священный Коран, Хадисы, Авеста, Абу Райхан аль-Бируни, Абу Али ибн Сина.

FORMING ECOLOGICAL CULTURE IN GEOGRAPHY EDUCATION

Abstract. This article provides information about ecological culture and the cultural behavior of a person in the environment, his overall knowledge, the main tasks of forming ecological culture in the field of Geography, the protection and improvement of the natural environment, the rational use of nature, and the ecological ethics that arise on this basis, and human behavior in relation to the environment.

Key words: Nature, environment, protection, spirituality and morality, Zoroastrianism, the Holy Quran, Hadith, Avesta, Abu Rayhan Al-Biruni, Abu Ali Ibn Sina.

Kirish. Tabiat va atrof-muhitni muhofaza qilish negizida ma'naviy-axloqiy me'yorlar mavjud bo'lib, ularga qat'iy va og'ishmay amal qilish nafaqat tabiiy biotsenozni aslidek saqlab qolishga imkon beribgina qolmay, balki insoniyat hayoti xavfsizligi va salomatligini ta'minlashning muhim sharti ham sanaladi. Shu sababli, asrlar davomida tabiat va inson munosabatlari, uning oqilona bo'lishiga erishishga e'tibor qaratib kelingan. Atrorf-muhit, geografiya hamda va ekologiyaga oid mavjud manbalar bilan tanishish, tabiat va atrof-muhitga mas'uliyatli yondashish masalalari juda qadimdan o'rganilib kelingan va insonlarda asta sekinlik bilan tabiatga bo'lgan muxabbat uyg'onib ekologik madaniyat xam shakllanib borgan.

“Ekologik madaniyat shaxsga xos bo'lgan murakkab fazilati bo'lib, shaxsning atrof-muhitdagi madaniy hatti-harakati uning jamiki bilimlari, hayotiy tajribasi, iroda kuchi hamda tasavvur kengligi kabilarni bir nuqtaga yig'ishni taqozo qiladi. Shu asosda paydo bo'ladigan ekologik axloq insonning atrof-muhitdagi hatti-harakatini tartibga solib turadi” [2].

Tevarak-atrofdan sodir bo'layotgan ekologik o'zgarishlarni ko'ra olish uchun har bir shaxsda fikrlash qobiliyati, tafakkur yuqori darajada rivojlangan bo'lishi kerak. Bunga erishish uchun ta'lim jarayonini ilmiy-metodik jihatdan to'g'ri tashkil etish, eng samarali bo'lgan o'qitish metodlaridan foydalanish talab etiladi. O'qituvchi shuni ham inobatga olishi lozimki, ta'lim jarayonida qo'llanilayotgan har

bir metod o‘quvchilarida mustaqil fikrlash, o‘quv va ijtimoiy faollik ko‘nikmalarini shakllantira olishiga e‘tibor qaratishi maqsadga muvofiqdir.

Asosiy qism. Talabalar insoniyatning atrof-muhitga salbiy ta’sir etish darajasi va ularning oqibatlarini aniq tasavvur eta olishlari lozim. Bu esa talabalarning kundalik faoliyatlarida atrof-muhitga zarar etkazmaydigan tarzda harakat qilishlariga imkon beradi. Xalqimiz tarixiy taraqqiyotining ilk davrlaridayoq tabiat va inson munosabatlarini tashkil etishga ehtiyotkorlik bilan munosabatda bo‘lingan. Qadimgi manbalar – zardushtiylilik dinining muqaddas kitobi – “Avesto” hamda islom ta’limotining muqaddas manbalari – Qur’oni karim va Hadisi sharifda ham insonning tabiat bilan birligi va o‘zaro uyg‘unligi alohida yoritilgan bo‘lib, ularda tabiatni asrash, atrof-muhitni toza saqlash g‘oyalari etakchi o‘rin tutgan. Shuningdek, Sharq mutafakkirlari – Muhammad Muso al-Xorazmiy, Imom Ismoil al-Buxoriy, Imom Iso at-Termiziy, Abu Rayhon Beruniy, Abu Ali ibn Sino, Amir Temur, Alisher Navoiy, Mahmud az-Zamaxshariy va boshqalarning asarlarida ham tabiatga nisbatan oqilona, ehtiyotkorona mas’uliyatli yondashuv inson salomatligi va hayoti xavfsizligini ta’minlovchi omil ekanligi yoritilgan [3].

Geografiya ta’limi jarayonida talabalar o‘rtasida ekologik bilimlarni targ‘ib qilish quyidagi natijalarga erishishni kafolatlaydi:

- 1) talabalarning geokologik bilimlarni mustahkamlash va boyitish;
- 2) ularda geokologik bilimlarni o‘zlashtirishga nisbatan qiziqish yuzaga keltiriladi;
- 3) talabalar tabiat va atrof-muhitga ongli, mas’uliyatli va oqilona yondashuv inson hayoti va salomatligini muhofazalashning muhim shartlaridan biri ekanligini chuqur anglab etadilar;
- 4) ularning ekologik majmualarga tizimli yondashuvi qaror toptiriladi va mavjud ekologik bilimlarni amalda qo‘llay olish ko‘nikma, malakalari, shuningdek, ularning birligi negizida ekologik madaniyatlari shakllantiriladi.

Talabalar ekologik madaniyatni shakllantirishda, ekologik bilimlarni o‘rganish jarayonida tarixiylik, ilmiylik, insonparvarlik, uzluksizlik, vorislik, respublikada tabiatni muhofaza qilish ishiga barchaning mas’ulligi hamda atrof-muhitga nisbatan ehtiyotkorona munosabatda bo‘lish fuqarolarning burchi ekanligi, ekologik bilimlarni o‘rganishning, shuningdek, bunday ma’lumotlar olishning barcha uchun ochiqligi, ekologik ta’lim-tarbiya mazmunining asoslanganligi geografiya yo‘nalishi talabalari uchun yanada ko‘proq ekologik bilim olishga yordam beradi.

Shu sababli xam ekologik madaniyatni shakllantirish bo'yicha oila, mahalla, ta'lim muassasalari, tabiatni muhofaza qilish o'rganlari va davlat o'rtasida o'zaro mustahkam aloqa va hamkorlikni o'rnatish muxim ahamiyatga egadir[1].

Xulosa. Geografiya yo'nalishida ekologik madaniyatni shakllantirishning asosiy vazifasi talabalarni tabiiy muhitni muhofaza qilish va yaxshilash, tabiatdan oqilona foydalanish, aholiga ma'naviy-ekologik bilim berish, ona tabiat boyliklarini saqlash va ko'paytirish harakatida ishtirok etishga tayyorlashdan iborat. Ekologik madaniyatni shakllantirishda tabiiy resurslar to'g'risida bilim, ekologik tafakkur, atrof-muhitni nazorat qilish kabi tushunchalarning mohiyati va ularning uzviyligi yoritib berish lozim. Buning natijasida talabalarda tabiatga munosabat bildirish, tabiat muhofazasi yo'lida shaxsiy namuna va tashabbus ko'rsatish, mustaqil ekologik faoliyatni tashkil etish qobiliyatlarining rivojlantirish mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Джураев Р.Х., Турдикулов Э.О. Экологик таълимнинг долзарб муаммолари ва уларни ҳал этиш йўллари //Узлуксиз таълим. –Тошкент: 2004. -№6. –Б. 3-9.
2. Зиёмуҳаммадов Б. Экология ва маънавият.–Тошкент:Меҳнат,1997.–104б.
3. Бўриева М. Ёшларда табиатни муҳофаза қилиш ҳиссини тарбиялаш //Халқ таълими. –Тошкент: 1992. -№2. –Б. 12-14.

Research Science and Innovation House